

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

היכל תשיעי
קובץ שלשלת האור
שער שלישי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

אלול

(חלק כד)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים וארבע לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלכותי שיחות
שבוע פרשת ראה, כא"כז מנחם-אב, ה'תשפ"ד (ב)

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2024
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

* אלו

הוא מה שהציבור מתפללים ביחד⁷, וכל ענינה של חזרת הש"ץ אינו אלא תקנה כדי להוציא את שאינו בקי⁸; משא"כ רבן גמליאל סבירא ליה ש"שליח ציבור עיקר"⁹, היינו שעיקר ענינה של התפלה בציבור הוא תפלת הש"ץ, ומה שכל יחיד מהציבור מתפלל לעצמו תפלת לחש לפני חזרת הש"ץ, אין זו אלא תקנה לצורך הש"ץ⁹ – „כדי להסדיר שליח ציבור תפלתו”.

ב. ובביאור טעם וסברת המחלוקת אם ציבור עיקר או שליח ציבור עיקר, יש לומר, שהדבר תלוי בשאלה הידועה¹⁰ מה חשוב יותר, ריבוי הכמות

א. בענין התפילה בציבור (שהיא מהמעלות הכי חשובות שבתפלה¹) מצינו פלוגתא בין חכמים לרבן גמליאל²: חכמים אומרים „כשם ששליח ציבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב”, היינו שכל יחיד (מן הציבור) חייב להתפלל לעצמו, „רבן גמליאל אומר שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן”.

ובגמרא³: „תניא⁴ אמרו לו לרבן גמליאל לדברך למה ציבור מתפללין, אמר להם כדי להסדיר שליח ציבור תפלתו (כדי לתת שהות לשליח הציבור להכין את תפלתו)⁵, אמר להם רבן גמליאל לדבריכם למה שליח ציבור יורד לפני התיבה אמרו לו כדי להוציא את שאינו בקי, אמר להם כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי”.

כלומר: חכמים סבירא להו ש„ציבור עיקר”⁶, היינו שענין התפלה בציבור

(* וסיום מס' ראש השנה.

וע"פ הידוע (ראה לקו"ש ח"ט ע' 299. ושו"ן ש(בהר"ת של) אלו שייך (ובהם נרמזים) כל הג' קוין דתורה תפלה וצדקה, מ"ל הדרן זה שבו מבואר „לשיטתיו” של ר"ג וחכמים בג' קוין אלו. (1) ראה ברכות ה, רע"א. רמב"ם הל' תפלה רפ"ח. ובכ"מ. וראה ס' הלקוטים (דא"ח – הצ"צ) ערך צבור. וש"ג.

(2) משנה סוף ר"ה (לג, ב).

(3) שם לד, ב.

(4) תוספתא ר"ה בסופה.

(5) כהלשון בתוספתא שם: שש"ץ מתקין א"ע.

(6) לשון הרא"ש ר"ה שם. – אבל בר"ן ר"ה

(לד, ב. הובא בתו"ט סוף ר"ה) מביא מירושלמי

(ברכות פ"ג ה"ג) דבתפלה מסתבר שיהא כל אחד

מבקש רחמים על עצמו. ולפ"ז מה ש„כל יחיד ויחיד חייב” אינו שייך להמעלה דתפלה בצבור. [והמעלה דתפלה בציבור היא ע"י השמיעה (אח"כ) מהש"ץ (ע"ד המבואר לקמן הערה 23). וראה לקמן הערה 8].

(7) להעיר מברכות (כא, סע"א) „התפלל . .

ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש בה דבר

יחזור ויתפלל”. וראה שם (ריש ע"ב) קס"ד

הגמרא „יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי”.

(8) וצע"ק בלשון הרמב"ם (הל' תפלה פ"ח

ה"ד) „וכיצד היא תפלת הציבור יה' אחד מתפלל

בקול רם והכל שומעים”. ומשמע שעיקר ענין של

תפלה בציבור הוא תפלת הש"ץ, והרי פסק

הרמב"ם כחכמים (שם ה"ט).

ואולי ס"ל כנ"ל הערה 6 בדעת הר"ן. וראה

דברי ירמ' על הרמב"ם שם. ולהעיר מליקוטי

שו"ת חת"ס (לונדון תשכ"ה) ס"ג. ועוד. ואכ"מ.

(9) אלא שלאחרי שנתקנה תקנה זו, הרי

הבקיאים המתפללים בלחש יוצאים י"ח בתפלת

לחש, ולא מן הש"ץ (תשובות הרמב"ם הוצאת

פריימאן סי' לה). וראה לקמן הערה 23.

(10) ראה לקח טוב להר"י ענגל כלל טריטז.

או גודל האיכות – שמצינו בזה מחלוקת בין רבן גמליאל לחבריו:

מסופר בגמרא¹¹, שבשעת נשיאותו של רבן גמליאל „היה .. מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש“, ולאחרי זה, כשהעבירוהו מנשיאותו ור' אלעזר בן עזריה נתמנה לנשיא¹², „סקוהו¹¹ לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס .. ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי“.

והיינו, שרבן גמליאל סבירא ליה שעיקר חשיבותה של ישיבה (בית מדרש) הוא – איכות התלמידים, ולכן הכניס רק תלמידים שתוכם כברם (אע"פ שע"ז היה מיעוט בכמות התלמידים); משא"כ חבריו (ראב"ע, ר' יהושע ור' עקיבא) סבירא להו שריבוי הכמות מכריע את מעלת האיכות, ולכן יש להכניס לבית המדרש גם תלמידים שאין תוכם כברם, כי העיקר הוא שיהיו תלמידים רבים יותר בישיבה – ריבוי בכמות, אע"פ שהדבר יגרום מיעוט באיכות הכללית של בית המדרש, ובדרך ממילא גם באיכותם של הפרטים.

ועפ"ז יש לומר, שרבן גמליאל דסבירא ליה שתפלת הש"ץ עיקר, אזיל בזה לשיטתיה שהאיכות מכריעה את הכמות.

ג. והביאור בזה:

בגדר המיוחד ד„ציבור“ (גופא)

וראה לקו"ש ח"א ע' 65 ואילך. ח"ב ע' 126 ואילך. ועוד.

(11) ברכות כח, א.

(12) ראה ברכות שם כז, סע"ב ואילך.

ישנן שתי המעלות, הן של כמות והן של איכות¹³: (א) ציבור מתהווה דוקא מ(ריבוי בכמות –) עשרה (על-כל-פנים) מישראל¹⁴. (ב) הצירוף של עשרה מישראל יוצר מציאות חדשה, חטיבה אחת של עדה קדושה (חשיבות באיכות).

וזהו החילוק בין תפלת הציבור (שכוללת את תפלותיהם של כל אחד ואחד מהציבור בפני עצמו) ובין תפלת הש"ץ:

בתפלת הציבור ישנה המעלה של ריבוי הכמות, היינו ריבוי התפלות המצטרפות יחד, כשעשרה מישראל מתפללים ביחד;

מאידך, בתפלת הש"ץ ישנה מעלת האיכות, וטעם הדבר [נוסף לזה שכדי להיות ש"ץ יש צורך בתנאים ומעלות מסוימים¹⁵, ואם כן יש בתפלתו (גם בתור יחיד) חשיבות באיכות גדולה יותר מאשר בתפלותיהם של מתפללים סתם – הרי יתירה מזו]:

ענינו של שליח ציבור הוא, שהוא כולל את פיפיות עמך בית ישראל¹⁶, והוא נעשה שליח לכולם .. שפיו כפיהם¹⁷, כך שכל תיבה ותיבה שמוציא בתפלתו, הרי זה כאילו כל

(13) ראה לקח טוב שם סט"ז אות ז.

(14) מגילה כג, ב (במשנה. וראה גמרא שם). וש"נ.

(15) ראה תענית טז, סע"א ואילך. טושו"ע

(ודאדה"ז) או"ח סי' נג.

(16) ל' ברכת התורה – (כנוסח הגמרא) ברכות יא, ב. פיוט שאומר הש"ץ אחרי „עלינו“ בחזרת הש"ץ דתפלת מוסף של ר"ה ויוהכ"פ (אבל – לפי נוסח חב"ד אין אומרים זה).

(17) ל' אדה"ז – שו"ע או"ח סרי"ג ס"ו (לענין

ברכת המצות כשאחד מברך לכולם).

המחלוקות ואי אפשר ללמוד אחת מחברתה, ובלשון הש"ס: "וצריכא".

ועל-דרך-זה הוא גם בעניננו – שבכל אחת משתי המחלוקות הנ"ל יש חידוש:

בענין בית המדרש, מאחר שהמדובר הוא בתלמיד „שאין תוכו כברו”, הרי חסרה לו כללות האיכות של „תלמיד”, כמאמר חז"ל²¹, „כל תלמיד חכם שאין תוכו כברו אינו תלמיד חכם”; משא"כ בענין התפלה, הרי בתפלת הציבור ישנה (לא רק מעלת הכמות, אלא) גם מעלת האיכות, כי כאשר עשרה יהודים מתפללים ביחד, הרי בתפלה זו (של כל אחד ואחד מהציבור בפני עצמו, אך סוף-סוף כחלק מציבור) יש מעלה²² על-פני תפלת היחיד; ואין זאת אלא שאיכותה של תפלת הש"ץ (שבה מתאחדים כל הציבור למציאות אחת של עדה קדושה) היא עוד ביתר שאת ועילוי.

ולכן, אילו היתה שיטת רבן גמליאל מתפרשת רק בענין בית המדרש בלבד, היה אפשר לומר ששם דוקא אזיל בתר האיכות; משא"כ בענין התפלה מודה רבן גמליאל שתפלת הציבור עיקר (מאחר שיש בה שתי המעלות: איכות

העדה אומרת אותה באמצעות פיו. והיינו, שבתפלת הש"ץ מרוכזת ומאוחדת תפלתם של הציבור כפי שנעשים מציאות אחת של עדה קדושה, שזהו גדר אחר באיכות התפלה אפילו לגבי תפלותיהם של ריבוי המתפללים בציבור.

ובזה נחלקו חכמים ורבן גמליאל¹⁸: חכמים סבירא להו שריבוי הכמות מכריע את האיכות, ולכן לדבריהם עיקר התפלה בציבור היא תפלת הציבור; משא"כ רבן גמליאל סבירא ליה שהאיכות מכריעה את הכמות, ולכן, אע"פ שתפלת הש"ץ היא מעוטה בכמות – תפלה אחת בלבד – הרי היא חשובה יותר מתפלת הציבור, שכן באיכות היא גדולה (נעלית) יותר (בהיות בה כחו של כל הציבור כאחד)¹⁹.

ד. כבר נתבאר במקום אחר²⁰, שכאשר מחלוקת בין חכמים מצד סברא אחת נשנית בשני מקומות (או יותר), יש חידוש בכל מקום מהם על-פני זולתו (ולכן יש הכרח לפרש את כל

18) להעיר גם מב' האופנים בשו"ע אדה"י שם: אם רצו אהו מברך לכולם כדי לקיים ברב עם כו' ואם רצו כל אחד מברך לעצמו... להרבות בברכות כו'. ע"ש. ואכ"מ.

19) ע"פ המבואר בפנים יומתק גם הטעם (בפנימיות הענינים) שהלכה כר"ג בברכות של ר"ה ושל יוה"כ (ר"ה לה, רע"א) – כי ראש השנה (וכן יוה"כ שנק' ר"ה – יחזקאל מ, א. לקו"ת ר"ה נח, א) לגבי כל השנה הוא ע"ד הש"ץ שכולל כל הציבור, נשיא שכולל כל העם (ראה לקמן בסוף השיחה) – עיין לקו"ת ר"ה שם. עטרת ראש בתחלתו בארוכה.

20) ראה לקו"ש ח"ו ס"ע 71 ואילך. ח"ז ע' 115 ואילך. ח"ח ע' 109 ואילך. ח"ט ע' 75 ואילך. ועוד.

21) יומא עב, ב. וראה המשך הגמ' שם.

22) ע"ד ענין ה"צבור" בקרבן פסח (ראה ירושלמי פסחים רפ"ו: אף פסח קרבן ציבור), שהוא מצד זה ש"אתי בכנופיא" (יומא נא, א. פרש"י פסחים סו, סע"ב), ונשחט בג' כתות – קהל (פסחים סד, א"ב. ע"ש). אבל מכיון שכ"א מביא קרבן לעצמו אינו כקרבן ציבור ממש (ראה פיהמ"ש להרמב"ם בהקדמתו לסדר קדשים ,והמין הרביעי". וראה לקו"ש ח"ז ע' 436. ובארוכה – ח"ח ע' 104 ואילך. ע' 112 ואילך).

[ועל־דרך המוסר יש להוסיף: מאחר ש"תורה" היא מלשון הוראה²⁷ – להורות לאדם את הדרך שילך בה – אם כן, היה מקום לומר שישבה מיועדת גם עבור תלמידים שאין תוכם כברם, כדי שידעו כיצד עליהם להתנהג, ויתירה מזו, להעלותם לדרגת "תוכם כברם"²⁸].

ולפיכך הוצרכה שיטת רבן גמליאל להתפרש גם לגבי בית המדרש, להשמיענו שגם בנידון זה סבירא ליה לרבן גמליאל שההכרעה היא על־פי האיכות.

ה. תוכן השאלה הנ"ל – אם המכריע הוא ריבוי הכמות או האיכות – עולה בקנה אחד עם (או על־כל־פנים הוא מעין) החקירה בכמה עניינים (שהגאון הרוגצובי האריך בה בכמה מקומות²⁹): מהו עיקר הדבר – חומר (וגשם) הדבר, או ה"צורה" שלו (ותוכנו).

אם העיקר הוא החומר – אזי ריבוי הכמות יש יותר חשיבות מאשר

באיכות בית המדרש, דההוא יומא "לא היתה הלכה שהיתה תלוי בבית המדרש שלא פירשוה" (ברכות כח, שם), "מתוך שרבו התלמידים רב החדוד והפלת³⁰" (רש"י שם).

(27) זח"ג נג, ב. גוי"א ר"פ בראשית בשם הרד"ק.

(28) עיין הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד (בקו"א סק"א בסופו): וגם הרב י"ל דצריך להכניס א"ע כו'. ועיין שם הלכה יז. אלא שצ"ע אם הכוונה ב"אין תוכו כברו" בברכות שם היא לתלמיד שאינו הגון ממש (כפשטות משמעות הש"ס ביומא שם. וראה חדא"ג מהרש"א ברכות שם), דא"כ איך סלקוהו לשומר הפתח – דמשמע לגמרי, בלי כל הגבלה. (29) ראה בארוכה מפענח צפונות פרק א, פרק יא (ושם גם בנוגע לכמות ואיכות). וש"נ.

גדולה יותר (מאשר בתפלת היחיד) וגם ריבוי הכמות²³.

ולפיכך נתפרשה שיטת רבן גמליאל גם בתפלה, להודיענו, שגם בכגון דא כדאי המיעוט בכמות לצורך איכות גדולה עוד יותר.

ומאיך גיסא, אילו נתפרשה שיטת רבן גמליאל רק בתפלה, הרי (נוסף לזה שהיה אפשר לומר שבענין בית המדרש מודים חכמים לרבן גמליאל מהטעם הנ"ל – הנה גם בנוגע לשיטת רבן גמליאל) אי אפשר היה ללמוד משם שסבירא ליה כן גם בנוגע לבית המדרש, כי בית המדרש ענינו תורה, הנקנית בדבוק חברים ובפלפול התלמידים²⁴, ואדרבה, "מתלמידי יותר מכולם"²⁵, ואם כן, ככל שירבו התלמידים (גם תלמידים שאין תוכם כברם) יתרבה הפלפול²⁶ והתורה תהיה, נקנית" בעומק יותר.

(23) ולהעיר מתשובות הרמב"ם (הנ"ל הערה 9) – שגם לר"ג התקנה היא באופן – שהבקיאים מתפללים בלחש ויוצאים י"ח בתפלתם זו. אלא שצ"ע, דכי מפני שבקיאים הם יוגרע מתפלתם (שלא תהי' בה מעלת האיכות דתפלת הש"ץ)? ועושיין זה (מתפללין בלחש) כדי שהש"ץ יוכל להסדיר תפלתו (ע"ד שאלת השואלים בתשובת הרמב"ם שם)?!

וי"ל, דאף שכבר יצאו בתפלת לחש, מ"מ, כאשר מוסיפים על תפלתם ושומעים תפלת הש"ץ נתוספה בהם מעלת האיכות דתפלת הש"ץ (ע"ד ומעין שמצינו גבי כל תפלה, שרשאי אדם להתפלל תפלת נדבה אם מחזיש בה דבר – ברכות כא, סע"א. טוש"ע (ודאדה"ז) או"ח סי' קז). ואכ"מ.

(24) אבות פ"ו, ו.

(25) תענית ז, א. מכות י, א.

(26) עפ"ז יובן מה שחלשה דעת' דר"ג כשראה שנתוספו ספסלים, אף שלא חזר בו משיטתו שהאיכות מכריע – כי ראה שנתוסף גם

ותביעת ממון ישנם שני ענינים: התביעה בפועל מתבטאת בדבר מטוים, חטים, שעורים וכיוצא בזה, שזהו החומר (הכמות) של התביעה; והתוכן (ה"צורה") של התביעה הוא סכום הממון שהתובע דורש מחברו (וזה שווה בכל התביעות: חטים, שעורים וכו').

ובזה נחלקו חכמים ורבן גמליאל, ולשיטתייהו אזלי: חכמים, לשיטתם, סוברים שהעיקר בכל דבר הוא חומר וכמות הדבר. ועל־דרך־זה בנדון דידן, העיקר הוא "חומר" הטענה, וממילא נמצא שכשטענו חטים והודה לו בשעורים אין כאן מודה במקצה הטענה; משא"כ רבן גמליאל סבירא ליה שיש להתייחס לאיכות הטענה, והרי מצד האיכות שווים החטים והשעורים – ואם כן הרי זו הודאה במקצת, אפילו כשאין זה "ממין הטענה" (מצד ה"חומר" של הטענה).

ו. החידוש במחלוקת זו לגבי שתי המחלוקות הנ"ל הוא:

בית המדרש (תורה) ותפלה הם חפצא של מצוה, ואם כן, היה אפשר לומר שהטעם שלרבן גמליאל האיכות מכריעה בהם הוא מהאי טעמא גופא – שכיון שזהו חפצא של מצוה ודבר שבקדושה, מה שחשוב ומכריע הוא התוכן והאיכות של הדבר;

משא"כ דברי הרשות אין בהם חשיבות (של תורה) [על־דך] מה שכתב רש"י³³ בנוגע לסעודת חול: "סעודת חול לא חשיבא ולא שייכא בה הזמנה", כי להיותה סעודת רשות, ולא מציאות

באיכות; אבל אם העיקר הוא צורת (ותוכן) הדבר – האיכות מכריעה את הכמות.

לפי זה אפשר למצוא מחלוקת נוספת בין רבן גמליאל וחכמים המתפרשת לשיטותיהם הנ"ל, במה ששנינו "טענו חטים והודה לו בשעורים פטור, ורבן גמליאל מחייב"³⁰, היינו שלדעת חכמים (תנא קמא) חיוב מודה במקצת הוא רק אם ההודאה במקצת היא ממין הטענה, אבל רבן גמליאל סבירא ליה שגם כשההודאה היא שלא ממין הטענה חייב שבועה משום מודה במקצת.

וי"ל שגם מחלוקת זו תלויה בשאלה הנ"ל, מהו עיקר הדבר – החומר (הכמות) שבו או הצורה (האיכות) שלו, ובהקדים:

הטעם שהודאת מודה במקצת צריכה להיות ממין הטענה הוא³¹, שאם ההודאה אינה ממין הטענה, נמצא שאינו מודה במקצת הטענה³², שכן על טענת החטין אינו מודה במקצת אלא כופר הכל, ואילו ההודאה בשעורין – אין עליה כלל טענה של התובע (וממילא אין שייך כאן (מודה ב) מקצת הטענה).

אבל סברא זו תלויה בשאלה מה נחשב עיקר בטענה – דהנה בטענת

(30) שבועות לה, ב (במשנה).

(31) אף שהדין דהודאה ממין הטענה נלמד מפסוק (שם לט, ב. ב"מ ה, א) – מ"מ הרי אין זה גז"כ כ"א דבר המובן בסברא.

(32) ראה שבועות שם: מה שטענו לא הודה לו ומה שהודה לו לא טענו. וראה שטמ"ק לכתובות קח, ב ד"ה ה"ג וחכמים אומרים וסד"ה גמרא ש"מ לרבנן (מרש"י במהדורא קמא).

(33) ד"ה ואין יו"ט – ביצה ב, ב.

של תורה, אין לה חשיבות עד שתצטרך להכנה].

ואם כן, החילוק בין שתי הדרשות הראשונות (של ר' אליעזר ור' יהושע) לדרשת רבן גמליאל היא: לר' אליעזר ור' יהושע תוכן ה"חטאת" של אומות העולם הוא בזה שעשייתם צדקה וחסד היא רק כדי לקבל שכר; משא"כ לרבן גמליאל חטאם הוא בכך שהחסד והצדקה שלהם (נעשים כדי "להתייחר", וממילא אכן) מביאים אותם לידי המדה והחטא של גאווה ויוהרא.

ובסברת המחלוקת, י"ל שהיא תלויה בשאלה איזה צד הוא הקובע, החומר או הצורה.

ח. ביאור הדברים:

מה שאמרו על הצדקה והחסד שאומות העולם עושין שלא זו בלבד שאינם מצוה, אלא אדרבה) הם ענין של חטאת – הרי זה מפני שאופן העשייה גורם לחסרון בחסד ובצדקה שעשו, עד שהם נחשבים ענין של חטאת.

והנה במצות הצדקה יש שני חלקים: א) מעשה הנתינה לעני – סיפוק צרכיו של העני. ב) ה"איכות" של הנתינה, והמפייסו בדברים" (בלשון חז"ל³⁸) – לתת בסבר פנים יפות, להראות השתתפות ברגש העני בשעת הנתינה. ודבר זה הוא עיקר בצדקה, וכמו שפסק הרמב"ם³⁹: "כל

ולכן, אילולא היתה שיטתו של רבן גמליאל מתפרשת בדין, טענו חטים והודה לו בשעורים", אי אפשר היה ללמוד את שיטתו בזה מתורה ותפלה.

[ועל-דרך-זה לאידך גיסא: אילו היתה מחלוקת חכמים ורבן גמליאל מתפרשת רק בנוגע להודאה ממין הטענה – לא היינו יודעים את שיטת חכמים בנוגע לתורה ותפלה].

ז. כשם שאנו מוצאים את שיטותיהם של רבן גמליאל וחכמים בנוגע לשני ה"עמודים"³⁴ של תורה ותפלה – מצינו על-דרך-זה גם ב"עמוד" השלישי, צדקה (גמילות חסדים).

נחלקו בגמרא³⁵ בפירוש הפסוק "וחסד לאומים חטאת"³⁶. ר' אליעזר אומר, "וחסד לאומים חטאת, כל צדקה וחסד שאומות (עכו"ם) עושין חטא הוא להן שאינם עושין אלא להתגדל בו". ר' יהושע אומר, "כל צדקה כו' חטא הוא להן שאין עושין אלא כדי שתמשך מלכותו". ורבן גמליאל אומר "כל צדקה וחסד כו' חטא הוא להן שאין עושין אלא להתייחר בו".

והחילוק כאן בין "להתגדל בו" ובין "להתייחר בו" מבואר במהרש"א³⁷: "להתגדל בו" היינו לא, "לשון גדולה וחשיבות", שהרי זהו (גם) פירוש

34) אבות פ"א מ"ב.

35) ב"ב י, ב.

36) משלי יד, לד.

37) בחדא"ג ב"ב שם. וראה גם הרי"ף ועיון

יעקב לע"ש שם.

38) ב"ב ט, ב (אבל ראה תוד"ה והמפייסו

שם).

39) הל' מתנות עניים פ"י ה"ד. ע"ש (ובה"ה

שם). טוש"ע יו"ד סרמ"ט ס"ג"ד.

ואילו כאן נתינת הצדקה והחסד היא „להתייחר“, מתוך גאווה וגסות הרוח, באופן הפכי מ„והמפיסו“!

ט. גם בנוגע לצדקה ישנה „צריכותא“ להודיענו את דעת רבן גמליאל שהמכריע הוא האיכות והצורה, כי יש חידוש בשיטתו בענין הצדקה ביחס לשיטה זו עצמה בנוגע לשאר הדברים שבקדושה – תפלה ובית המדרש (תורה):

ענינן ועיקרן של תורה ותפלה הוא (לא כל־כך ה„חומר“⁴¹, אלא) האיכות והצורה שלהן: עיקר ענינה של התורה⁴² הוא⁴³ הבנת הענין הנלמד⁴⁴ (וכן – שיהיה זה לימוד עמוק המביא לידי מעשה, שזהו ענין עיקרי בתורה⁴⁵); ועל־דרך־זה בתפלה, שעיקרה הוא עבודה שבלב⁴⁶, כוונת „דע לפני מי אתה עומד“⁴⁷ וכו'.

משא"כ בצדקה הסברא נותנת להפך: עיקר ענין הצדקה הוא למלאות את צרכי העני, שהוא יקבל את צרכיו, ולכן יש מקום לומר שכוונתו של

הנותן צדקה לעני בסבר פנים רעות כו' אפילו נתן לו אלף זהובים אבד זכותו והפסידה“.

וזהו תוכן המחלוקת בין רבן גמליאל לשאר התנאים:

ר' אליעזר ור' יהושע סבירא להו שהעיקר בצדקה הוא ה„חומר“ והכמות, פעולת הנתינה לעני, ולכן (לדעתם) ה„חטאת“ היא בזה שאומות העולם עושין צדקה וחסד לשם שכר: מאחר שכל מטרתם בזה אינה אלא כדי שיקבלו שכר לעצמם (ועד כדי כך, שאם לא יקבלו את השכר הרי הם מתחרטים⁴⁰ על הצדקה) – נמצא שישנו חסרון במעשה הנתינה, שמדת הנתינה היא לפי מדת הרצון שלהם בשכר ולפי גודל השכר, ולא לפי צרכי העני: מגמתם אינה לתת לעני את צרכיו שלו, אלא הם עסוקים בדאגה לצרכי עצמם, לאריכות ימיהם („שימשכו הימים“) או „שתימשך מלכותן“.

משא"כ רבן גמליאל סבירא ליה שהעיקר בכל דבר הוא צורתו ואיכותו; ועל־דרך־זה בצדקה, שהעיקר בצדקה הוא „והמפיסו“. ובהתאם לזה תוכן ה„חטאת“ בצדקה וחסד של אומות העולם הוא (לא בזה שהמעשה נעשה לשם שכר [כי לשיטתו אין זה פוגם בענין העיקרי שבצדקה], אלא) במה שהם עושים כן „להתייחר“ – לצורך חשיבות וגדלות הנותן, והרי זה חסרון באיכות הצדקה: העיקר בצדקה הוא סבר פנים יפות, להשתתף בהרגשתו של העני ולפיסו, וזה יתכן רק כאשר הנותן אינו מתגאה על העני –

41 אף שגם בהם צ"ל דיבור, ואדרבה – דוקא חלק הדיבור נמנה במנין המצות – ראה חידושים וביאורים בש"ס סי' יח.

42 נוסף על הנ"ל סוף ס"ד – בנוגע לבית המדרש.

43 בנוגע לתושבע"פ (ראה הנסמן בהערה הבאה), שממנה דוקא באים למעשה.

44 ראה הל' ת"ת לאדה"ז ספ"ב. שו"ע אדה"ז אר"ח ס"ג ס"ב (ממג"א שם).

45 עיין הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ה"ב"ג.

46 ספרי (פרש"י) עקב יא, יג. תענית ב, סע"א. רמב"ם ריש הל' תפלה.

47 שמעכתב גם בדיעבד – ראה רמב"ם הל' תפלה פ"ד הט"ו טז. – וראה לקו"ש חכ"ב ע' 117

ואילך ובהערה 36 שם.

40 פרש"י ב"ב (י, שם) ד"ה כאן בישראל.

ומהנ"ל מובנת הצריכותא גם בנוגע לחכמים.

י. ויש לומר שחידוש זה בשיטת רבן גמליאל (שלמדנו מתפלת הש"ץ), שהאיכות מכריעה גם כשהיא מומעטת את הכמות, שייך לענינו של רבן גמליאל – כנשיא:

הנקודה העיקרית של „נשיא” היא, שהנשיא הוא לעולם יחיד⁴⁹, על-דרך מלך, שיתכן שיהיה לו משנה למלך, פלג קיסר⁵⁰, אבל מלך לעולם אינו אלא אחד [ואין מציאות של שני מלכים אפשרית אלא כשמלכותם היא בשני מקומות⁵¹, על-דרך מלכי יהודה ומלכי ישראל].

וטעם הדבר, כי נשיא (ומלך) הוא ענין של איכות, וכידוע⁵² שנשיא ומלך הם נקודת המציאות של כל העם, ולכן ענינם של הנשיא והמלך אינו קשור לריבוי הכמות, אלא להפך: זהו אדם אחד בלבד, המספר המועט ביותר בכמות⁵³, ומעלתו היא בגודל האיכות

(49) ראה הוריות יא, ריש ע"ב. ולהעיר מלקר"ש חכ"ג ע' 194, שבו גופא יש מעלה במלך על נשיא. ע"ש.

(50) סנהדרין צח, סע"ב.

(51) וכשכל הדור ביחד – הרי דבר אחד לדור ולא שני דברין (סנהדרין ת, א. פרש"י וילך לא, ז).

(52) ראה בארוכה לקו"ש ח"ד ע' 1050 ואילך. ח"ח ע' 25. ועוד.

(53) עפ"ז מובן מה שהמלך נקרא „לב כל קהל ישראל” (רמב"ם הל' מלכים פ"ג ה"ו. וראה לקו"ש ח"ט ע' 165 הערה 6) – כי גם ענינו של לב*

(* מושא"כ „מוח”, אף שענינו איכות, מ"מ אין הכמות שבו בחלישות. וראה בארוכה לקו"ש שם החילוק בין מוח ולב. ע"ש.

הנותן אינה נוגעת, כי אם רק קבלת העני, וכדאיתא בספרי⁴⁸, „מאבד סלע מתוך ידו ומצאה עני והלך ונתפרנס בה מעלה עליו הכתוב כאילו זכה”.

ואם כן, אילו היתה שיטת רבן גמליאל מתפרשת רק בתפלה ותורה, היה אפשר לומר שבצדקה מודה רבן גמליאל שהעיקר הוא הכמות; ולכן צריכה אף שיטתו בצדקה להאמר בפירוש, להשמיענו שגם בזה סבירא ליה לרבן גמליאל דאזלינן בתר איכות.

ומאידך גיסא, ועוד ענין: משיטת רבן גמליאל בצדקה לא היינו יכולים ללמוד מהי שיטתו בענין התפלה ובית המדרש, כי בצדקה השאלה היא רק מה מבין השנים הוא הקובע – החומר (הכמות) או הצורה (והאיכות), אבל הדבר הוא באופן שהכרעת האיכות אינה גורעת מן הכמות;

משא"כ בתפלה ובבית המדרש, הכמות והאיכות הם בניגוד זה לזה, שהרי על-ידי הכרעת האיכות מתמעטת הכמות: בבית המדרש – ישנה כמות מועטה של תלמידים (אלא שתוכם כבד) במקום בית המדרש מרובה בספסלים; ויתרה מזו בתפלה – כל תוכן האיכות של הש"ץ הוא מיעוט הכמות, שאין ריבוי (כמות) של תפלות, אלא רק תפלה אחת עבור כל הציבור.

ולכן לא היינו יכולים ללמוד משיטתו של רבן גמליאל בצדקה שגם בתפלה ותורה אזיל בתר האיכות.

(48) תצא כד, יט. – ולהעיר שבעל המאמר הוא ר' אלעזר בן עזרי, בר פלוגתי דר"ג בענין „בית המדרש” (ברכות שם), אבל אינו שייך להשקו"ט שבפנים – כי אין בזה פלוגתא.

ומכאן נובעת מחלוקתם הכללית הנ"ל – אם ריבוי הכמות מכריע את האיכות או להפך, וכמודגש במחלוקתם בנוגע לענין התפלה, שחכמים סבירא להו ש„(תפלת) הציבור עיקר“ (בדוגמת חברי הסנהדרין שהיו צריכים להיות במספר ע"א); משא"כ רבן גמליאל סבירא ליה ש„(תפלת) הש"ץ עיקר“, מאחר שהש"ץ הוא נקודת האיכות של כל הציבור – בדוגמת הנשיא⁵⁵, נקודת האיכות של כל העם.

(משוחזר ו' תשרי ויום שמח"ת תשל"ז)

דוקא (ולכן הוא אשר מאחד את כל העם ומנהיגו).

ולכן שיטתו בנוגע לתפלה היא, שלאיכות יש חשיבות עד כדי כך, ש(לא זו בלבד שהיא העיקר, אלא) היא מכריעה אפילו כשהדבר ממועט בתכלית את הכמות.

וזהו גם היסוד לחילוק השיטות בינו ובין החכמים, שכן הם היו רק חברי הסנהדרין, וענין (חברי ה)הסנהדרין הוא – ריבוי הכמות, שהרי בסנהדרין יש הכרח בריבוי של ע"א, וכשחסר אפילו אחד מהם והקטן שבהם, אין זו סנהדרין⁵⁴.

103

55) להעיר מקריאת המלך בהקהל, וברמב"ם הל' חגיגה פ"ג ה"ו: כיום שניתנה בו בסיני כו' ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא כו'.

הוא – איכות חלוש הכמות, כמ"ש בזהר (ח"ג רכא, ב) שהלב הוא „רכיך וחלש“. וראה בארוכה לקו"ש שם ע' 168 ואילך.
54) הוריות ג, ב.

